

Marta Pančíková

NAUCZANIE SŁOWAKÓW NA POZIOMIE ŚREDNIO ZAAWANSOWANYM

Język polski i język słowacki należą do grupy bardzo bliskich języków słowiańskich. Wydaje się, że nauczanie tak bliskiego języka nie jest potrzebne, łatwo można porozumieć się i bez tego. Są to tylko pozory, udowodnieniem czego będzie króciutkie porównanie niektórych zjawisk językowych i poza-językowych.

Co jest przyczyną, że Słowacy uczą się języka polskiego i odwrotnie Polacy języka słowackiego? Motywacja jest różna, ale na ogół wszyscy, którzy przychodzą studiować język polski, chcą lepiej poznać literaturę i kulturę narodu, z którym sąsiadują na północy. Dobra znajomość języka polskiego jest dzisiaj potrzebna nie tylko tłumaczom literatury i pracownikom naukowym w dziedzinie literatury, historii, językoznawstwa, kultury i sztuki, ale i pracownikom różnych firm, sądów i pracownikom ruchu turystycznego.

Na Uniwersytecie Komeńskiego na Wydziale Filozoficznym lektorat języka polskiego ma długoletnią tradycję – od roku 1923 był na naszym wydziale – z krótką przerwą w czasie wojny – polski lektor. Studia polonistyczne trwają od roku 1958, zawsze w połączeniu z innym językiem, najczęściej ze słowackim, rosyjskim i angielskim albo ostatnio mieliśmy studentki, które studiowały polski z teatrologią. Studentów polonistyki obowiązuje 10–12 godzin zajęć z jednego języka: z tego są 4 godziny lektoratu na 4 latach i na piątym trzy godziny. Oprócz tego mają studenci 3 godziny zajęć z gramatyki i 3 godziny zajęć z literatury. Studia w Słowacji trwają 5 lat. W porównaniu ze studiami polonistycznymi w Polsce godzin jest za mało, bo w tak krótkim terminie nie da się osiągnąć całości. Od studentów polonistyki nie jest wymagana znajomość języka polskiego przed rozpoczęciem studiów, tak że nauka zaczyna się od podstaw. Jednak

bliskość powoduje, że można szybciej opanować język polski niż np. w krajach niesłowiańskich.

Oprócz studentów polonistyki obowiązkowy lektorat języka słowiańskiego mają studenci słowaczystyki. Ponieważ mogą wybierać z czterech języków, bardzo często wygrywa polski. Lektorat trwa jeden rok po jednej godzinie tygodniowo, razem 24 godziny, jest to trochę za mało. Tutaj można naprawdę podać tylko podstawowe informacje z języka polskiego i polskich realiów. W zasadzie jest to wprowadzenie do języka. Trzecim typem zajęć jest kurs języka polskiego w Instytucie Polskim. Mamy tutaj dwie grupy – początkujących i średnio zaawansowanych. Zestaw kursantów jest rozmaity, od uczniów szkół średnich (16 lat) po osoby w starszym wieku (był ponad 80-letni staruszek). Przychodzi tutaj bardzo dużo studentów z innych kierunków naszego wydziału lub z innych uczelni. Zainteresowanie studiami polonistycznymi, wbrew niektórym prognozom, wcale nie słabnie. W 1997 r. otwieramy dwie grupy polonistyczne – jedna łączy polski ze słowackim i druga z angielskim.

Z tego powodu i typy zajęć powinny być różne. Pierwszy rok polonistyki, lektorat dla słowaczystów i kurs dla początkujących, opanowują język polski na poziomie podstawowym i średnim. Dla polonistów wyższych lat jest nauka na poziomie zaawansowanym.

Do lektoratu używane są podręczniki polskie (opracowane w Polonicum, w Instytucie Polonijnym UJ i w innych ośrodkach zajmujących się nauczaniem języka polskiego jako obcego)¹ i własny skrypt z roku 1994². Teraz przygotowano podręcznik dla Słowaków w Instytucie Polonijnym³. Z powodu problemów finansowych podręcznik do tej pory nie był wydrukowany. W Słowacji do dnia dzisiejszego powstał jeden podręcznik języka polskiego⁴ i dwa skrypty⁵. Na lektoratach korzystamy też z podręczników opracowanych dla Czechów⁶. Główny nacisk w grupach średnio zaawansowanych kładziony jest na rozmowę. Na podstawie dłuższych dialogów lub innych tekstów

¹ B. Bartnicka, M. Jurkowski, W. Jekiel, D. Wasilewska, K. Wrocławski, *Uczymy się polskiego*, Warszawa 1984, s. 142; W. Bisko, S. Karolak, D. Wasilewska, S. Kryński, *Mówimy po polsku*, Warszawa 1979, s. 327; K. Budzianka, H. Olaczek, E. Wróblewska, *Język polski dla cudzoziemców*, Łódź 1987, s. 399; M. Chłopicka, P. Fornelski, *Brak mi słów*, Kraków 1984, s. 207; W. Martyniuk, *Mów do mnie jeszcze*, Kraków 1984, s. 190; B. Rudzka, Z. Goczłowa, *Wśród Polaków*, Lublin 1981, s. 449; H. Zwolski, *Uczymy się języka polskiego*, Kraków 1984, s. 105 i in.

² M. Pančíková, *Pol'ský jazyk*, Bratislava 1994, s. 248.

³ M. Pančíková, W. Stefańczyk, *Po tamtej stronie Tatry* (mpis).

⁴ F. Buffa, H. Ivaničková, *Pol'stina pre samoukov*, Bratislava 1968, s. 416.

⁵ M. Servátka, F. Sowa, *Lektorské cvičenia z pol'ského jazyka*, Bratislava 1981, s. 154; M. Pančíková, *Pol'ský jazyk*, Bratislava 1994, s. 248.

⁶ K. Pösingerová, A. Seretny, *Czy Czechów jest trzech?*, Kraków 1992, s. 273; Z. Tarajło-Lipowska, *Mówię po polsku*, Warszawa 1994, s. 277.

ciągłych w postaci czytankowej konstruują studenci mini-dialogi i inne ćwiczenia konwersacyjne. Ćwiczenia konwersacyjne nie są z góry ustalone, dlatego stwarzają możliwość spontanicznej komunikacji. Tematyka tego typu ćwiczeń dotyczy konkretnych wydarzeń z życia codziennego, jak i oceny literatury, filmu, spektakli itp. Wychodzimy z założenia, że nauczanie języka obcego jest niemożliwe bez połączenia z kontekstem kulturowym.

Problematyka gramatyczna realizowana jest na lektoracie w formie praktycznego użycia konstrukcji gramatycznych, typowych dla języka polskiego. Oprócz tego są trzy godziny teorii gramatycznej. Do nauczania gramatyki stosuje się podstawowe gramatyki polskie, gramatyki polskie dla cudzoziemców w opracowaniu Bartnickiej, Satkiewicz, Nagórko, Cienkowskiego, Kalety i opracowania inne (Buffa, Pančiková, Lotko, Damborský, Bešta). Wydaje mi się jednak, że opracowań tych jest na razie za mało. Gramatyka w formie ćwiczeń naświetlona jest z punktu widzenia komparatystycznego. Tutaj dużo wysiłku w poszukiwaniu odpowiednich ćwiczeń wkłada nauczyciel prowadzący ćwiczenia. Często sięga do opracowań Polonicum lub Instytutu Polonijnego UJ. Oprócz ćwiczeń, które mają służyć uporządkowaniu i poszerzeniu poprzednio nabytych wiadomości gramatycznych są i ćwiczenia trudniejsze, które mają na celu zwrócenie uwagi uczących się na różnice stylistyczne i znaczeniowe. Nauczyciel powinien sporządzić kartotekę błędów i z jej uwzględnieniem układać odpowiednie ćwiczenia i teksty o komunikacyjnym nastawieniu.

Ważny problem w nauczaniu Słowian stanowią interferencje fonetyczne, gramatyczne, składniowe, leksykalne i stylistyczne. Dlatego jednym z najważniejszych zagadnień stojących przed metodyką nauczania języka polskiego jako obcego, jest skierowanie uwagi studentów na zbieżne i odmienne cechy analizowanych jednostek leksykalnych i zjawisk gramatycznych. Analiza porównawcza pomaga w usuwaniu błędów, przewyciężaniu interferencji. Kontrasty i analogie obiektów językowych należy relatywizować do odpowiedniej płaszczyzny języka. Interferencja pojawia się nie tylko tam, gdzie są różnice, ale i na miejscu analogii. Uczący się często sięga po niepoprawne formy dlatego, że uważa, iż powinno być inaczej niż w języku rodzimym. Do polszczyzny Słowaków często wchodzi błędne konstrukcje gramatyczne z języka czeskiego albo rosyjskiego.

Na przykład oficjalne formy grzecznościowe są inne w języku polskim niż w słowackim, czeskim lub rosyjskim, np. *pan pozwoli* – *dovolíte*, *szanowni państwo* – *vážení*. Z kategorii gramatycznych to będzie forma męskoosobowa i rzeczowa czasu przeszłego czasownika, np. *uczniowie czytali* – *žiaci čítali*, *uczenice pisały* – *žiačky písali*. Do roku 1953, do reformy ortografii języka słowackiego, istniała forma ta i w języku słowackim. Dzisiaj funkcjonuje tylko przy przymiotnikach, ale są inne typy alternacji morfologicznych w języku słowackim, np.: *tichý* – *tichí chlapci*, *tiché*

dievčatá (alternacja samogłoskowa *y : i, ý : í*), w języku polskim *cichy – cisi chłopcy, ciche dziewczęta* (alternacja spółgłoskowa *ch : ś*). Dalej np. odmiana liczebnika, która jest inna niż w słowackim. Jednym z charakterystycznych przykładów wpływu języka ojczystego jest nadużywanie zaimka zwrotnego, np. *spacerowaliśmy się po mieście – prechádzali sme sa po meste*.

Nieodmienność niektórych obcych i rodzimych nazw osobowych w wypowiedziach typu *twórczość poety Tarasa Szewczenko, obrazy Pablo Picasso*, te formy są całkiem niemożliwe w języku słowackim. O nieodmienności nazw żeńskich już też była mowa wcześniej.

Rodzaj gramatyczny rzeczowników polskich jest bardzo bliski słowackiemu. Jednak istnieje dużo identycznych wyrazów, zwłaszcza przejętych, które mają inny rodzaj, np.: *pomarańcza – pomaranč, cytryna – citrón, białko – bielok, barok – baroko, witamina – vitamín, montaż, m. – montáž, ż., Lisboa – Lisabon, Budapeszt, m. – Budapešť, ż., topola – topol', salata – šalát* ap.

Różnice występują też przy czasownikach prefiksalnych, np. *robić – zrobić* (para aspektowa, w słowackim ma odpowiednik *urobit'*). Wyraz *urobić* znajduje się i w języku polskim, ale w innym znaczeniu (*urobić ciasto*), *czekać – zaczekać*, w słowackim aspekt dokonany ma formę *počkat'*.

Antonimy tworzone za pomocą przedrostka *bez-*, które mają w słowackim często odpowiednik z *nie-*, np. *bezałkoholowy – nealkoholický, bezczynny – nečinný, bezkrytyczny – nekritický*, w słowackim nie występuje przymiotnik, lecz rzeczownik z przyimkiem *bez*, np. *bezśnieżny – bez snehu, bezwodny – bez vody*.

Większość zanotowanych błędów w zakresie składni polega na całkowitym lub częściowym przenoszeniu zasad konstrukcji języka słowackiego do języka polskiego. Przytoczę tutaj kilka różnic składniowych:

1. W słowackim o wiele rzadziej niż w polskim, używa się konstrukcji z imiesłowem, np. *Pierogi ugotowane przez mamę. – Pirohy, ktoré uvarila mama; Na seminarium omówiona została przez studentów twórczość Różewicza: – Študenti debatovali na seminári o tvorbe Ružewiča.; Herbata została wypita. – Čaj sa vypil.*

2. Często używany jest przez studentów słowackich niewłaściwy przyimek albo jest użyty tam, gdzie go w polskim nie ma, lub jest opuszczony w wyrażeniach przyimkowych, np. *Zwracać się do kolegi. – Obracat' sa na priateľ'a. Koło uniwersytetu jest przystanek autobusowy. Pri univerzite (vedl'a univerzity) je autobusová zastávka. Lekarz przepisał krople na kaszel. Lekár predpísal kvapky proti kašľu. Jestem nad morzem. Som pri mori. Jadę na Węgry. Idem do Maďarska.*

W swoim krótkim tekście starałam się pokazać niektóre zagadnienia stojące przed nauczycielami polskiego na Słowacji. Opracowanie podręczników porównawczych i metodyki nauczania języka polskiego Słowaków jest zadaniem, które wymaga od nas jeszcze sporo wysiłku naukowego.